

<https://dx.doi.org/10.30510/psi.2022.341341.3435>

Abstract

Economic justice, in a general sense, as a subset of social justice means the observance of economic rights in the field of economic behaviors and relations. This, as an economic goal, is fully achieved when each member of society achieves his or her right to the wealth and income of society to the extent that he or she can build the foundation of a legitimate, creative and efficient life. The ultimate goal of economic justice is to empower anyone to be creative in indefinite transcendental work, that is, mental and spiritual work. Economic justice in the international system is the access of all countries to their rights and wealth to achieve sustainable development. At present, trade is the most important tool for countries to achieve sustainable economic development and it is in the shadow of global trade that countries compete. Globalization has led to the increasing expansion of trade between different nations, and the reason for the importance of trade at the international level is that no country can be found to meet all its needs and requirements without having good trade relations. Countries that are members of the World Trade Organization trade according to certain principles and rules, but non-compliance with the principles and rules leads to differences between them. These disputes become the cornerstone of the WTO disputes. better understand the function of this pillar, we need to know that the World Trade Organization is an international organization that regulates world trade laws and resolves disputes between members.

تحلیل رویه نهادهای حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی در راستای تحقق عدالت اقتصادی

حمید کشاورز¹

لیلا رئیسی²

زینب شاهرضایی پورخاقان³

تاریخ دریافت: 1401/4/10

تاریخ پذیرش: 1401/6/7

چکیده

عدالت اقتصادی، در یک ظرف کلی به عنوان زیرمجموعه‌ای از عدالت اجتماعی به معنای مراعات حقوق اقتصادی در حوزه رفتارها و روابط اقتصادی است. این امر به صورت هدف اقتصادی، هنگامی به طور کامل محقق می‌شود که هر یک از افراد جامعه، به حق خود از ثروت و درآمدهای جامعه دست یابند به اندازه‌ای که بتواند سنگ بنای یک زندگی مشروع خلاق و کارآمد را بنا نهد. هدف نهایی عدالت اقتصادی این است که به هر شخصی اختیار دهد که به طور خلاقانه در کارهای نامعینی ماورای اقتصاد یعنی کارهای ذهنی و روحی به کارگماشته شود. عدالت اقتصادی در سیستم بین‌المللی دستیابی تمامی کشورها به حقوق و ثروت خود برای رسیدن به توسعه پایدار است. در حال حاضر تجارت به عنوان مهم‌ترین ابزار کشورها برای رسیدن به توسعه اقتصادی پایدار بوده و در سایه تجارت جهانی است که کشورها به رقابت می‌پردازند. جهانی شدن سبب گسترش روزافزون تجارت میان ملل مختلف گشته است و دلیل اهمیت تجارت در سطح بین‌المللی این است که هیچ کشوری را نمی‌توان یافت که تمام ضروریات و نیازمندی‌های خود را بدون داشتن روابط تجاری به صورت احسن برآورده کند. کشورهایی که عضو سازمان تجارت جهانی هستند بر اساس اصول و قواعد مشخصی تجارت می‌کنند اما عدم رعایت اصول و قواعد منجر به اختلافاتی بین آنها می‌شود. این اختلافات در رکن حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی حل و فصل می‌شود. برای درک بهتر عملکرد این رکن باید بدانیم که سازمان جهانی تجارت (WTO) یک سازمان بین‌المللی است که قوانین جهانی تجارت را تنظیم و اختلافات بین اعضا را حل و فصل می‌کند. روش حل و فصل اختلاف در سازمان تجارت جهانی ترکیبی از روش‌های مختلف حل اختلاف است که در مجموع از هر دسته از روش‌های سیاسی و حقوقی متمایز است.

کلید واژگان: عدالت اقتصادی، سازمان تجارت جهانی، حل و فصل اختلافات

¹ دانشجوی دکتری حقوق بین الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان

² گروه حقوق واحد نجف اباد، دانشگاه آزاد اسلامی نجف آباد، ایران، دانشیار آزاد خوراسگان

³ استادیار، گروه حقوق، واحد خوراسگان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

آغاز این روش رسیدگی مشورت اجباری بین دولت‌های طرف اختلاف است که یک روش سیاسی حل اختلاف است و در پی انقضای مهلتی معین تشکیل مرجع رسیدگی پیش‌بینی شده است که نوعی نهاد قابل‌مقایسه با داوری و یا حتی سازش محسوب و پس از انجام وظیفه منحل می‌شود. درعین‌حال این مراجع رسیدگی حکم صادر نمی‌کنند و گزارش می‌دهند که تصویب یا عدم تصویب آن بستگی به نظر رکن حل اختلاف دارد که در واقع همان شورای سازمان است که عملاً ملاحظات سیاسی در کار آن دخالت دارد. سیستم حل‌وفصل اختلافات سازمان تجارت جهانی در بسیاری از موارد ستون اصلی سیستم چندجانبه تجاری و بیانگر نقش ویژه سازمان تجارت جهانی در ثبات بخشیدن به اقتصاد جهانی است. سازمان تجارت جهانی با حل‌وفصل اختلافات ناشی از تجارت در بین کشورها راه را برای توسعه و عدالت اقتصادی هموار می‌کند. حل اختلاف، رکن و ستون اصلی سیستم تجارت چندجانبه و نقش منحصربه‌فرد سازمان تجارت جهانی در ثبات و پایداری اقتصاد جهانی است. بدون وجود راه و روشی برای حل اختلاف یک سیستم مبتنی بر قوانین کمتر تأثیرگذار خواهد بود زیرا قواعد ضمانت اجرایی نخواهند داشت. مسئله اصلی که در خصوص نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت باید مدنظر قرار گیرد، توجه ویژه آن به کشورهای درحال توسعه است. به‌طورکلی کشورهای درحال توسعه در سازوکار حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت دارای حقوق برابر با سایر کشورها می‌باشند. با این حال، این سازوکار تسهیلات ویژه‌ای را برای افزایش امکان دسترسی این کشورها به نظام حل‌وفصل اختلافات در نظر گرفته است. با توجه به گسترش مبادلات تجاری و در نتیجه آن افزایش شمار دعاوی و اختلافات تجاری بین کشورها و همچنین با در نظر داشتن اهداف اصلی سازمان تجارت جهانی من جمله تحقق و اجرای عدالت اقتصادی برای بررسی این موضوع که اساساً سازمان تجارت جهانی چه زمینه‌هایی را برای تحقق این مهم پدید آورده است ابتدا باید به بررسی این مهم پرداخته شود که اساساً اهداف سازمان تجارت جهانی شامل چه مواردی می‌شود با بررسی متون و منابع مختلف دریابیم که اهداف سازمان تجارت جهانی به‌طور مستقیم شامل عدالت اقتصادی نمی‌شود اما این اهداف در حقیقت زمینه‌ساز تحقق مفهوم عدالت اقتصادی هستند اهدافی نظیر:

- توسعه و آزادسازی روابط تجاری بین کشورها.
- آزادسازی کالا و خدمات.
- آزادسازی نرخ بهره.
- آزادسازی کلیه یارانه‌های مستقیم و غیرمستقیم.
- آزادسازی نرخ ارز و غیره.

به‌روشنی می‌توان دریافت که سازمان تجارت جهانی در مسیر عدالت اقتصادی برای دولت‌های عضو گام برمی‌دارد با این زمینه‌ساز و کارهای سازمان تجارت جهانی نیز علی‌الاصول باید برای تحقق این اهداف طراحی و بهینه شده باشند لذا تمام سازوکارها نظیر رویه حل اختلاف این سازمان نیز در همین راستا و با این دید به فعالیت خود می‌پردازد.

همچنین با مرور اهداف و اصول سازمان تجارت جهانی می‌توان دریافت که با تأکیدی که بر مسئله افزایش سهم کشورهای درحال توسعه دارد و بررسی این نکته که به لحاظ سیاسی کشورهای کمتر توسعه‌یافته از لحاظ بهره‌مندی در وضعیت نامناسب‌تری نسبت به کشورهای توسعه‌یافته دارند کشورهای توسعه‌یافته درصدد ایجاد

زمینه‌ای هستند تا با افزایش توان کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته باب جدیدی از تجارت را با این کشورها باز کنند چراکه در یک ظرف کلی‌تر این مسئله نیاز مبرم کشورهای توسعه‌یافته نیز می‌باشد چراکه سهم بیشتر آنان در تولیدات و نقل و انتقالات نیاز به مشتری و همچنین طرف‌های تجاری قدرتمندتر هست لذا از این جهت نیز می‌توان به این نکته و مهم پی برد که سازمان تجارت جهانی از یک سو مقاصد کشورهای توسعه‌یافته را ممکن است مدنظر داشته باشد از سوی دیگر مقاصد کشورهای توسعه‌یافته نیز درگرو پیشرفت و حمایت از کشورهای مصرف‌کننده و کمتر توسعه‌یافته است لذا این میزان همواره باید مدنظر کشورهای عضو و سیاست‌گذار نیز بوده باشد و این خود مسلماً یکی از دلایل تشکیل رکن حل اختلافات در این سازمان بوده است چراکه در مذاکرات دور اروگوئه این حلقه مفقود مانده بود و با بررسی‌های صورت گرفته و شوراها بعدی این رکن به سازمان اضافه شد زیرا شیوه‌های معمول حل اختلاف که مسائل سیاسی در آن بسیار نقش تعیین‌کننده‌ای دارند نمی‌توانستند محل مناسبی برای دادخواهی کشورهای کمتر توسعه‌یافته باشند فلذا در مجموع در راستای اهداف سازمان تجارت جهانی و نهایتاً هدف اصلی که تحقق عدالت اقتصادی باشد دارای ریسک‌های بالایی محسوب می‌شد.

با وجود اینکه همانند حقوق بین‌الملل عمومی در سازمان تجارت جهانی نیز تعریف دقیقی از کشورهای درحال توسعه وجود ندارد اما این توجه ویژه به کشورهای درحال توسعه را می‌توان در اسناد مختلف شکل‌دهنده رکن حل اختلاف سازمان تجارت جهانی استنباط کرد.

به‌طور کلی کشورهای توسعه‌یافته در سازمان تجارت جهانی دارای حقوق برابر با سایر کشورهای عضو هستند با این حال رکن حل اختلاف این سازمان برای کشورهای درحال توسعه تسهیلات ویژه‌ای را در نظر گرفته است برخی از این تسهیلات در خصوص دسترسی راحت‌تر این کشورها به مکانیزم حل و اختلاف این سازمان می‌باشند به‌طور مثال:

الف. هیئت رسیدگی باید حتماً مشخص نماید که چگونه مقررات مربوط به رفتار ویژه با کشورهای درحال توسعه را برای کشورهای درحال توسعه طرف دعوا مدنظر قرار داده و رعایت کرده است.

ب. زمانی که اختلاف میان یک کشور درحال توسعه و یک کشور توسعه‌یافته باشد با درخواست کشور درحال توسعه عضو هیئت رسیدگی حداقل متشکل از یک نفر از کشور درحال توسعه خواهد بود.

ج. با درخواست کشور درحال توسعه عضو دبیرخانه سازمان تجارت جهانی یک کارشناس حقوقی مجرب را برای مشاوره در اختیار کشور درحال توسعه عضو قرار می‌دهد.

همچنین این رکن از سازمان، تسهیلات دیگری نیز به‌منظور حمایت و جلب و حصول اطمینان این کشورها در اختیار آنان قرار می‌دهد اقداماتی نظیر درخواست مهلت زمانی بیشتر برای آمادگی برای دفاع یا درخواست معاضدت‌های حقوقی بیشتر از سازمان تجارت جهانی و غیره.

(مرکز مطالعات اقتصاد بین‌الملل دانشگاه استکهلم، شیوه‌های جبران خسارت در نظام حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی و منافع کشورهای توسعه‌یافته. شماره ۶۳ مرداد ۸۳ ص ۷۴)

اما مهم‌ترین منفعت این سازوکار برای کشورهای درحال توسعه به اصول سازمان تجارت جهانی و اصل اقدام چندجانبه بازمی‌گردد که این اصل عملاً مانع توسل کشورها به‌خصوص کشورهای قدرتمند به اقدامات یک‌جانبه علیه کشورهای درحال توسعه می‌شود.

علاوه بر این، خودکار بودن و محدودیت زمانی داشتن فرآیند حل و فصل اختلافات خود گام بلندی در جهت اعتمادسازی به‌ویژه برای کشورهای درحال توسعه محسوب می‌شود. درنهایت همانند تمامی بحث‌های حقوق

بین‌الملل به بحث ضمانت اجراهای پیش‌بینی‌شده در خصوص مورد موضوع تحقیق می‌پردازیم که این مهم با بررسی اساسنامه و همچنین رویه و عملکرد رکن حل‌وفصل به دست می‌آید.

در سیستم حل‌وفصل اختلافات آنچه بسیار اهمیت دارد برقراری عدالت اقتصادی است و از شرایط تحقق عدالت اقتصادی، تأمین امنیت اقتصادی است که این مهم سبب تنظیم مقررات خاص و ویژه در جهت برداشتن تبعیضات میان کشورها و دادن امتیازات به کشورهای درحال توسعه و ضعیف شد، از دیگر اهداف رفتار ویژه و متفاوت می‌توان از تضمین حقوق، ممانعت از سلطه اقتصادی و جلوگیری از تضمین منافع و مشارکت هرچه بیشتر کشورهای درحال توسعه در سازمان تجارت جهانی نام برد. (Qureshi 2003, 2015)

با این حال کشورهای درحال توسعه و فقیر جهت بهره‌مند شدن از امتیازات حمایتی و سازوکارهای حل‌وفصل اختلافات با مشکلات و چالش‌هایی روبرو هستند که منجر به مشارکت محدود آن‌ها در این رکن گردیده است و به نظر می‌رسد یکی از دلایل این محدودیت‌ها مربوط به وضعیت اقتصادی و داخلی این کشورهاست. لذا با این وصف با توجه به پیچیدگی روزافزون اختلافات بین‌المللی و تنوع کشورها از منظر توسعه‌یافتگی شاید نتوان همواره راه‌حل ناشی از اعمال دقیق مقررات موضوعه را برای دعاوی مطروحه منصفانه تشخیص داد. مع‌هذا پژوهش‌گر در این پژوهش، سعی بر بررسی و تحلیل رویه حل اختلاف در سازمان تجارت جهانی داشته و با تبیین جایگاه عدالت اقتصادی در پاسخ به این مهم است که تا چه میزان رویه حل اختلاف در مقام رسیدگی به رعایت حقوق کشورها پرداخته و چه امتیازاتی برای این کشورها در نظر گرفته است و آیا ضمانت اجرایی در جهت عدم رعایت عدالت در این حل‌وفصل‌ها وجود دارد؟

لذا پژوهش‌گر علاوه بر ارائه نتیجه‌گیری و راهکار باهدف رشد و توسعه‌ی کشور، در سطح علمی می‌کوشد.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق (شامل اختلاف‌نظرها و خلأهای تحقیقاتی موجود، میزان نیاز به موضوع، فواید احتمالی نظری و عملی آن و همچنین مواد، روش و یا فرآیند تحقیقی احتمالاً جدیدی که در این تحقیق مورد استفاده قرار می‌گیرد)

مسئله عدالت اقتصادی در سطح بین‌المللی زمانی مطرح است که خواسته‌های متعارض وجود دارد و قاعده عدالت اقتصادی امکان سازگاری میان خواسته‌های متفاوت را فراهم می‌سازد. سازگاری میان خواسته‌های متعارض اقتصادی بر اساس توافق عمومی و قراردادهای اقتصادی در حوزه اقتصادی میسر است. با توجه به توسعه روابط تجاری کشورها در سطح بین‌المللی و علاقه متعاملین تجاری به ارجاع اختلافات به سازمان تجارت جهانی و توجهاً به تأکید مقررات مختلف در روابط تجاری بین‌المللی خود، لزوم تنظیم موافقت‌نامه تجاری جهت ارجاع اختلاف به سازمان تجارت جهانی موضوع تنظیم موافقت‌نامه‌های تجاری بین‌المللی اهمیت قابل توجهی یافته است و عملاً به موجب تمامی مقررات، موافقت‌نامه تجاری به عنوان اساس و پایه هر مکانیزم تجاری محسوب می‌شود. کشورها برای رسیدن به تمام حقوق تجاری خود؛ ملزم به اجرای کلیه مفاد، اصول و قواعد سازمان تجارت جهانی هستند. سازمان تجارت جهانی در جهت تحقق عدالت اقتصادی کشورها، متناسب با نوع اختلافات؛ رویه‌های مختلفی تعیین کرده است. با توجه به اینکه از اصلی‌ترین دلایل انعقاد تفاهم‌نامه‌ی حل‌وفصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی، حمایت از کشورهای درحال توسعه و توسعه‌نیافته است و از طرفی کشور ایران نیز جزو کشورهای درحال توسعه‌ای است که ملحق به این سازمان نشده اهمیت این بحث مطرح می‌شود.

همچنین مطالعه‌ی این مهم در صورتی که رویه حل اختلاف سازمان تجارت جهانی منجر به توسعه و تأمین عدالت اقتصادی بین تمامی کشورها گردد قطعاً سبب ایجاد انگیزه برای فعالیت در این مجموعه و منجر به حل بسیاری از معضلات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در کشورها خصوصاً کشورهای فقیر و یا در حال توسعه خواهد شد.

بامطالعه پیشینه تحقیق به این نتیجه رسیدیم که تاکنون هیچ‌گونه تحقیقی تحت عنوان فوق در سطح رساله دکتری انجام نشده است. و یک خلأ تحقیقاتی در این زمینه مطرح است. بنابراین ضرورت داشت که تحقیقی در این زمینه انجام شود. که تحقیق پیش رو آن را انجام می‌دهد.

همان‌گونه که در بخش بیان مسئله مطرح شد تحقیق پیش رو از این جهت اهمیت فراوانی دارد که به بحث امنیت معاملاتی و تجاری پس از عضویت در سازمان تجارت جهانی که مسئله‌ای حیاتی برای کشور ایران است می‌پردازد چراکه بحث‌انگیزی عضویت در سازمان در ظرف بزرگ‌تر و در سازوکار خود سازمان تجارت جهانی قابل‌بحث و بررسی می‌باشد که در تحقیقات سایر محققین در این حوزه قابل یافت می‌باشد اما بحث تضمینات، امنیت و مزایایی که برای کشورهای که مانند ایران هستند پس از عضویت در این سازمان اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد که در این زمینه به نظر می‌رسد از لحاظ تحقیقاتی دچار خلأ هستیم.

سوابق مربوط (بیان مختصر سابقه تحقیقات انجام شده درباره موضوع و نتایج به دست آمده در داخل و خارج از کشور نظرهای علمی موجود درباره موضوع تحقیق)

بی‌شک در خصوص "سازمان تجارت جهانی" و "عدالت اقتصادی"، کتب و مقالات و پایان‌نامه‌های بسیاری به دست تحریر درآمده است اما در خصوص "تحلیل مکانیزم حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی در راستای تحقق عدالت اقتصادی" تاکنون کتب یا منبع موثق و معتبری نگارش نشده است. لذا در این پژوهش بامطالعه‌ی متفرعات بحث و تحلیل آن‌ها به مقصود اصلی دست می‌یابیم.

۱. حقیقی و رئیسی (۱۳۹۵)، پژوهشی تحت عنوان موانع مشارکت کشورهای در حال توسعه در سیستم حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی انجام دادند. در این تحقیق نشان داده شده کشورهای در حال توسعه نتوانسته‌اند از رژیم حل اختلاف منتفع شوند و نتیجه می‌گیرد که عمدتاً محدودیت‌های واقعی آن‌ها ناشی از مشکلات تجاری و سیاسی داخلی بوده که بایستی بر آن‌ها فائق شوند.

۲. فرزاد پیلتن (۱۳۹۱)، پژوهشی تحت عنوان رژیم حقوقی حل و فصل اختلافات در سازمان جهانی تجارت انجام داد. در این تحقیق مشخص گردیده سیستم حل و فصل اختلافات در سازمان جهانی تجارت که نسبت به روش‌های قبلی و به‌ویژه در گات، کامل‌تر است، در قالب اجزاء نظام حقوقی یعنی بسیاری از موافقت‌نامه‌های این سازمان، پیش‌بینی شده است و با توجه به رعایت برخی اصول نظیر مشورت، انصاف، سرعت، مؤثر بودن و پذیرش متقابل و پیش‌بینی نحوه‌ی استیناف خواهی و چگونگی اجرای احکام صادره توسط رکن حل اختلاف و همچنین شیوه‌های جبران خسارت از یک سو و توجه به وضعیت خاص کشورهای در حال توسعه از سوی دیگر و بعلاوه ایجاد رابطه‌ای مناسب با ترتیبات منطقه‌ای، شرایط بسیار مناسبی را جهت حل و فصل درونی اختلافات میان این اعضا پیش‌بینی نموده است.

۳. امانی و همکاران (۱۳۹۶)، پژوهشی تحت عنوان بررسی ویژگی‌های حقوقی نظام حل و فصل اختلافات سازمان جهانی تجارت در مقایسه با سایر ارگان‌های قضایی بین‌المللی انجام دادند. سازمان جهانی تجارت با وجود سن کمی که نسبت به سایر ارگان‌های قضایی بین‌المللی دارد، توانسته است به وسیله نظام حقوقی منسجم خود تا حدود زیادی اعتماد کشورهای عضو خود خصوصاً کشورهای در حال توسعه را به خود جلب

کند. تجربه دهه اول عمر نظام حل و فصل اختلافات سازمان جهانی تجارت نشان می‌دهد که اعضای آن به خصوص کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته اقبال بیشتری به طرح اختلاف در این نظام نشان داده‌اند.

۴. مافی و حاجی حسینی (۱۳۹۲). پژوهشی تحت عنوان اثربخشی نظام حل و فصل اختلاف در سازمان تجارت جهانی انجام دادند. با توجه به دو ابزار اصلی استفاده از نظام حل و فصل اختلاف و نظارت بر اجرای آرا و احکام صادره، سازمان تجارت جهانی نقشی مؤثر در حل و فصل منصفانه اختلافات تجاری ایفا می‌کند. به عبارت دیگر، همه اعضای سازمان تجارت جهانی حق توسل به رکن حل اختلاف و اقامه دعوی در آن را دارند. از طرف دیگر، رکن حل اختلاف با صلاحیت اجباری خود در مرحله اجرای احکام وظیفه نظارت بر اجرای آرا و احکام را در سازمان تجارت جهانی و جلب رضایت دولت شاکی بر عهده دارد.

۵. رضائی (۱۳۹۷)، پژوهشی تحت عنوان ضمانت اجراهای مالی در نظام حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی انجام داد. نتیجه این پژوهش بیان می‌دارد علی‌رغم موفقیت چشمگیر نظام حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی، ضعف‌ها و کاستی‌هایی در آن وجود دارد که اصلاح آن را ضروری می‌نماید.

۶. دبیری و همکاران (۱۳۹۲)، پژوهشی تحت عنوان چگونگی حل و فصل اختلافات محیط‌زیستی ناشی از تجارت جهانی در قالب نظام حقوقی حل اختلاف انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که چه روش‌ها و رویه‌های مختلفی برای حل و فصل اختلافات در نظام حل اختلاف سازمان تجارت جهانی وجود دارد و به بررسی معضلات برخورد با مسائل محیط‌زیستی و قطعیت حکم‌ها و مکانیسم‌های اجرایی در نظام حل اختلاف سازمان تجارت جهانی می‌پردازد.

۷. دهقانی‌پوده (۱۳۸۴)، در پایان‌نامه خود تحت عنوان بررسی حقوقی نظام حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی و مسئله الحاق ایران انجام داد. نتیجه این مقاله این است که اهداف سازمان تجارت جهانی ارتقای سطح زندگی، تضمین اشتغال کامل، افزایش دائمی درآمد واقعی، توسعه و گسترش تولید و تجارت کالا و خدمات، استفاده بهینه از منابع موجود در جهان، کوشش برای افزایش سهم کشورهای در حال توسعه و ایجاد مکانیسمی مؤثر برای حل و فصل دوستانه اختلافات و لذا دوری از توسل به زور بوده و اصول حاکم بر آن، تضمین آزادی تجاری بین اعضا کاهش تعرفه‌های گمرکی، رفع تبعیض نسبت به اعضا و شفافیت بخشیدن به مقررات تجاری می‌باشد.

۸. عنایتی و مؤمنی (۱۳۹۵) مقاله‌ای تحت عنوان نقش سازمان تجارت جهانی (WTO) در توسعه و ترویج حقوق بین‌الملل اقتصادی در سال ۱۳۹۵ به تحریر درآوردند، در این مقاله آمده است که مهم‌ترین ویژگی جهانی شدن اقتصادی گسترش روزافزون تجارت میان جوامع مختلف است و بدون توسعه تجارت، سخن گفتن از توسعه اقتصادی بی‌معنا است. سازمان تجارت جهانی (WTO) سازمانی بین‌المللی اقتصادی است که در جهت روان‌سازی قوانین تجارت بین‌المللی بین کشورها فعالیت می‌کنند و نقش مؤثری در توسعه و ترویج حقوق بین‌الملل اقتصادی داشته است. حقوق بین‌الملل اقتصادی برای تسهیل مبادلات اقتصادی، نیاز به برنامه‌ریزی دقیق برای همگون‌سازی اقتصادهای ملی کشورها دارد تا این کشورها را که با منافع خاص و متفاوت هستند، را بتواند گرد هم بیاورد.

۹. زنجانی (۱۳۹۸) مقاله‌ای تحت عنوان شرایط و ماهیت قواعد قابل‌اعمال حقوق بین‌الملل در حل و فصل اختلاف سازمان تجارت جهانی را در سال ۱۳۹۸ نوشته است، بر طبق این مقاله موضوع قواعد قابل‌اعمال در سیستم‌های حل و فصل اختلاف همواره مورد توجه خاص بوده و سیستم حل و فصل اختلاف سازمان تجارت

جهانی نیز از این قاعده مستثنا نبوده است. اما در خصوص سازمان تجارت جهانی، این مسئله مطرح گردیده که تا چه اندازه این سازمان، توانایی ارائه قواعد قابل اعمال جهت عملکرد صحیح نهاد حل و فصل اختلاف را دارد. با ارزیابی این بحث که از منظر فنی تحت عنوان خودبستگی از آن یاد می‌شود. در سازمان تجارت جهانی، برآیند حاصله چنین بود که، اگرچه سازمان دارای قواعد و مقرراتی در تفسیر و حل و فصل اختلافات مطروحه در نزد آن می‌باشد، لیکن از آنجاکه موافقت‌نامه تأسیس آن یک معاهده بین‌المللی است، همچون سایر معاهدات بین‌المللی، تابع قواعد حقوق بین‌الملل بوده و خودبستگی در آن مفهوم تام ندارد.

۱۰. میاقیر^۱ در مقاله‌ی "نقش حل و فصل اختلافات در رسیدگی به امور کشورهای در حال توسعه" در سال ۲۰۱۵ آورده است که حل و فصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی امکان توسعه را از سال تأسیس که ۱۹۹۵ بوده است، فعال نموده است و کشورهای کم توسعه یافته برای درک و مشارکت در سیستم حقوقی سازمان تجارت جهانی، از این طریق پیشرفت می‌کنند. نویسنده در این مقاله آورده است که، ضروری است اعضای این تفاهم‌نامه مطمئن باشند، مشاوره‌های حقوقی که دریافت کرده‌اند مستقل از برنامه‌های سیاسی هر یک از آنها است لذا این منبع باید بی‌طرف و غیرسیاسی باشد. در این مقاله محدودیت‌هایی که اعضای کشورها برای مشارکت در سیستم قانونی (WTO) با آن روبرو هستند، در برخی موارد شناخته شده و گاهی شناخته شده نیست.

۱۱. مورگاسان^۲ مقاله‌ای با عنوان، نقش مکانیزم‌های حل و فصل اختلاف در سازمان تجارت جهانی را در سال ۲۰۱۶ نوشته است، بر اساس این مقاله با توجه به کوچک شدن جهان در بخش‌های مربوط به تجارت و ارائه خدمات به همه ملت‌ها از طریق تجارت به سازوکارهایی نیازمندیم. در این مقاله ماهیت سازوکارهای حل و فصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی و مکانیزم‌های آن به طور کامل مورد بررسی قرار گرفته است که از نظر آن این مکانیزم‌ها سبب رفع تبعیضات بین کشورهای فقیر و غنی شده است.

۱۲. لی^۳ مقاله‌ای تحت عنوان استفاده از تجربیات اعضای (WTO) در مکانیزم حل اختلاف در سال ۲۰۱۸ نوشته است، در این مقاله آمده است که (WTO) در سال ۱۹۹۵ به عنوان سازمانی که از تجارت آزاد میان اعضای خود حمایت می‌کند، تأسیس شده است و از آن زمان، آن‌ها بسیاری از موافقت‌نامه‌های دوطرفه و چندجانبه را امضا کرده‌اند و به بسیاری از موافقت‌نامه‌ها و سازمان‌های جدید بین‌المللی دیگر پیوسته‌اند، هدف آن‌ها در بعضی مواقع با اهداف سازمان جهانی تجارت همپوشانی دارد. با این حال، نتایج تجزیه و تحلیل در استفاده از (WTO) از این استدلال پشتیبانی نمی‌کند، اما نشان می‌دهد که تجربیات اعضای (WTO) به دیگران کمک می‌کند تا بیشتر از مکانیزم حل اختلاف خود استفاده کنند.

۱۳. فورگویس کتاب حل و فصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی را در سال ۲۰۱۴ نوشته است، نویسنده در کتاب خود، ویژگی و تشریفات نهاد حل و فصل اختلافات را مطرح نموده و ضمن بیان قانون حاکم بر اختلافات و تفسیر موافقت‌نامه‌ها آورده است که رسیدگی به اختلافات مطروحه در چهارچوب سازمان تجارت جهانی به دو نهاد مستقل از هم محول شده است، نخست گروه‌های پانل‌ها و دوم ارگان استیناف. نویسنده‌ی این کتاب آورده است که صلاحیت رکن حل و فصل اختلافات نسبت به کلیه اعضای سازمان تجارت جهانی الزام‌آور است و هیچ‌یک از اعضا نمی‌توانند نسبت به دعاوی مطروحه علیه خود از طرف دیگر

¹ Meagher

² Murugaesan

³ Lee

اعضا مخالفت نمایند. آنچه با خواندن این کتاب به نظر می‌رسد این است که در تفاهم‌نامه‌ی حل‌وفصل اختلافات تا آنجا که امکان دارد انصاف رعایت شده است.

۱۴. فی بر و دیجک^۱، کتاب کشورهای درحال توسعه و دستور کار توسعه دوحه در سازمان تجارت جهانی را در سال ۲۰۰۷ نوشته است در این کتاب تقویت ارتباط سازمان جهانی تجارت با توسعه اقتصادی موردبحث و بررسی قرار گرفته است و فرض بر آن است که رفتار ویژه متفاوت برای کشورهای درحال توسعه، برای مشروعیت بخشیدن به نقش سازمان جهانی تجارت از منظر توسعه اقتصادی، بسیار مهم بوده و می‌تواند برای ادامه حیات بلندمدت این نهاد مهم باشد. بر طبق این کتاب سازمان تجارت جهانی مرجعی است هم برای مذاکره درباره بهبود دسترسی به بازار و هم برای توافق بر سر «قواعد بازی» در مورد سیاست‌های مرتبط تجاری این سازمان، سازمانی بین‌المللی اقتصادی است که در جهت روان‌سازی قوانین تجارت بین‌المللی بین کشورها فعالیت می‌کند و نقش مؤثری در توسعه و ترویج حقوق بین‌الملل اقتصادی داشته است. حقوق بین‌الملل اقتصادی برای تسهیل مبادلات اقتصادی، نیاز به برنامه‌ریزی دقیق برای همگون سازی اقتصادهای ملی کشورها دارد تا این کشورها را که با منافع خاص و متفاوت هستند، را بتواند گرد هم بیاورد.

۱۵. متیو دیمیک. ژورنال کرنل جلد ۲۶ سال ۲۰۱۶. در رابطه با اینکه آیا اساساً در زمینه‌ی عدالت اقتصادی و بهبود عملکرد اقتصادی جزء افراد یک جامعه چه گام‌هایی باید بردارند پرداخته شده است و نیز اینکه آیا باید در این رابطه قانون‌گذاری خاصی صورت گیرد یا اینکه صرفاً اقدامات اقتصادی تکافوی این امر را می‌کند.

در این باره این مقاله به بحث پیرامون نظریات مختلف و تحلیل محتوایی هر یک از نظریات پرداخته است و در پایان نقاط قوت و ضعف هر یک را بررسی کرده است.

۱۶. اسکار ویل هنا بی عدالتی اقتصادی و نقش فرعی حقوق سال ۲۰۰۷. در این پژوهش سعی شده تا حقوق را از منظر فلسفی بررسی کند تا بتوان فهمید که اساساً حقوق چه جایگاه و سهمی در برقراری عدالت اقتصادی دارد مرزبندی فقر و ثروت را در عالم حقوق مورد بررسی قرار می‌دهد و با بررسی مفاهیم و تعاریف سعی در روشن ساختن نقش حقوق موضوعه در ساختار و شکل‌گیری عدالت اقتصادی را مطرح می‌کند.

۱۷. دیوید بارتون. عدالت اقتصادی عاری از عدالت است. سال ۲۰۱۹. در این پژوهش تلاش‌ها بر این نکته نهادینه شده است که چون عده‌ای از افراد جامعه نسبت به دیگران از ظرفیت‌ها و استعدادها متفاوتی برخوردار هستند به همین علت صحبت از عدالت در مفهوم مرسوم خود محلی از اعراب ندارد و بی‌توجهی به سهم متفاوت انسان‌ها بنا بر ظرفیت‌های خاصشان خاصیت عدالت را از بین می‌برد فلذا عدالت اقتصادی چنانچه با مفهوم برابری اقتصادی تعریف شود دیگر مفهوم عدالت را از دست می‌دهد.

فرضیه‌ها یا سؤالات تحقیق

سؤال اصلی:

رویه حل‌وفصل اختلافات سازمان تجارت جهانی تا چه حد توانسته در جهت تحقق عدالت اقتصادی نقش ایفا کند؟

¹ Fiber, Dijk

سؤالات فرعی:

۱- جایگاه رکن حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی در نحوه عملکرد آن و سنجش میزان اثربخشی و ضمانت اجرای احکام صادره در این رکن بین کشورهای عضو چگونه است؟

۲- مؤلفه‌های عدالت اقتصادی و سنجش میزان تبعیت رکن حل و فصل اختلافات سازمان از این مؤلفه‌ها در جهت نیل به این مهم به چه میزان است؟

فرضیه‌های تحقیق:

فرضیه اصلی:

با بررسی تعاریف ارائه شده توسط دکترین حقوق بین‌الملل از عدالت اقتصادی و همچنین بررسی اسناد و عملکرد رویه حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی و سابقه و تاریخچه‌ی شکل‌گیری این رکن به این نتیجه می‌رسیم که این رویه توانسته است در جهت تحقق و توسعه عدالت اقتصادی گام بردارد اما با توجه به رویه و رفتار کشورهای عضو در قبال آراء صادره توسط این رکن در خصوص اجرای عدالت اقتصادی همچنان ابهاماتی وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی:

۱- رویه حل و فصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی جزء لاینفک آن است و از این منظر ارتباط دوسویه دارند. به نظر می‌رسد تدوین مقررات خاص و اعطایی به شرایط کشورهای در حال توسعه و رویه‌های قضایی صادره از سوی سازمان تجارت جهانی هرچند توانسته است در جهت تحقق عدالت اقتصادی مؤثر باشد اما هنوز با آرمان خود فاصله دارد.

۲- رشد اقتصادی پایدار، حذف فقر، کاهش مداوم نابرابری‌ها و آموزه کفایت در مصرف، از مؤلفه‌های عدالت اقتصادی هستند اما به نظر می‌رسد، اقتصاد نوین جهانی، با وجود آنکه بر مقوله یکپارچگی اقتصاد پای می‌فشارد، جایگاه عدالت را در جهان آنچنانکه باید مهم نمی‌انگارد.

اهداف تحقیق (شامل اهداف علمی، کاربردی و ضرورت‌های خاص انجام تحقیق)

اهداف فرعی:

۱. نقش رویه حل اختلافات سازمان تجارت جهانی در راستای تحقق عدالت اقتصادی در کشورهای عضو.
۲. بررسی میزان تأثیرگذاری رویه‌های اتخاذ شده از سوی رکن حل اختلافات سازمان تجارت جهانی در راستای تحقق عدالت اقتصادی خصوصاً در کشورهای توسعه نیافته و ضعیف.

۳. بررسی میزان تأثیرگذاری الزامات اصول و ضوابط حاکم بر حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی در راستای تحقق عدالت اقتصادی و شناسایی آن در کشورهای غیر عضو خصوصاً ایران.

در صورت داشتن هدف کاربردی بیان نام بهره‌وران (اعم از مؤسسات آموزشی، اجرائی و غیره)

تحلیل رویه نهادهای حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی در راستای تحقق عدالت اقتصادی یک موضوع کاربردی در زمینه‌ی تجارت است. بنابراین بهره‌وران آن بازرگانان، شرکت‌های تجاری بین‌المللی، وزارت اقتصاد و دارایی، بانک‌ها و مؤسسات، دادگاه‌ها، داسراها، دانشجویان تحصیلات تکمیلی، اساتید دانشگاه، قضات و می‌باشد.

جنبه‌ی جدید بودن و نوآوری در تحقیق (این قسمت توسط استاد راهنما تکمیل شود)

تحلیل رویه نهادهای حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی در راستای تحقق عدالت اقتصادی یک موضوع کاربردی در زمینه تجارت است. یکی از عوامل مؤثر در شکل‌گیری مفهوم تحقق و توسعه عدالت اقتصادی سازمان‌ها هستند که یکی از آن‌ها سازمان تجارت جهانی است و هیچ زمانی در خصوص نقش این رویه و تأثیر آن در تحقق عدالت اقتصادی در بین کشورهای عضو خصوصاً کشورهای توسعه‌نیافته بحث علمی انجام نشده است. لذا تاکنون پایان‌نامه‌ای تحت عنوان فوق انجام نشده است بنابراین یک موضوع جدید و نو است.

امضاء استاد راهنما

تعریف واژه‌ها و اصطلاحات فنی و تخصصی (به صورت مفهومی و عملیاتی):

نام فارسی (انگلیسی) واژه	تعریف و تشریح واژه
سازمان تجارت جهانی	سازمان تجارت جهانی: سازمان تجارت جهانی، سازمانی بین‌المللی اقتصادی است که در جهت روان‌سازی قوانین تجارت بین‌المللی بین کشورها فعالیت می‌کند و نقش مؤثری در توسعه و ترویج حقوق بین‌الملل اقتصادی داشته است. (مؤمنی، عنایتی، 1395، ص 1)
حل و فصل اختلافات	حل و فصل اختلافات: حل و فصل اختلاف به لحاظ واژگان، گستره‌ای ژرف دارد و مفهوم آن ناظر به اقدامی پس از وقوع یک اختلاف، تضاد، مغایرت یا چالش است. حل اختلاف و رفع تعارض، عمدتاً در ادبیات سیاسی، روابط بین‌المللی و حقوق بین‌الملل به کار می‌رود. (گرجی آرن‌دریانی، 1393، ص 113)
عدالت اقتصادی	عدالت اقتصادی: عدالت اقتصادی یعنی مراعات حقوق اقتصادی در حوزه رفتارها و روابط اقتصادی. (یوسفی، 1389، ص 3) برای برقراری عدالت اقتصادی لازم است آزادی به مفهوم امکان تصمیم‌گیری متکی به خود در حوزه اقتصادی به وجود آید. (خلعتبری، 1390، ص 162)

الف- نوع روش تحقیق (Research)

روش تحقیق در این رساله، تلفیق و ترکیبی از روش توصیفی و تحلیلی است. کاربرد این روش منحصر به توصیف و تبیین نمی‌باشد؛ بلکه به تشریح و استنتاج تحلیلی متون می‌پردازد. تبیین جایی کاربرد دارد که محقق در پی یافتن رابطه میان دو متغیر است؛ درحالی‌که روش توصیفی به وصف و شرح گزارشی از موضوع مورد مطالعه به دست می‌دهد.